

MARTIN ŠRAJER / 21. 8. 2020

Snadný život

V polovině padesátých let došlo k decentralizaci Československého státního filmu. Vznik šesti samostatných hospodářských organizací měl zefektivnit zapojování filmové tvorby do aktuálních politických potřeb. Organizační změny tvůrcům současně poskytly větší volnost a umožnily jim vzdálit se diktátu socialistického realismu. Popisnost, schematičnost, černobílost a polopatismus sice nadále charakterizovaly mnoho vznikajících filmů, ale zároveň se stále zřetelněji projevovала potřeba obratu k realitě.

Filmaři častěji zkoumali soukromý svět postav reprezentujících různé sociální vrstvy, zaměřovali se na menší společenství, před ateliéry preferovali natáčení v reálech. Osudy všedních lidí poměrně věrohodně postihovala například *Žižkovská romance* (1958) nebo drama obyvatel jednoho pražského činžáku *Tam na konečné* (1957). Ve snaze o zachycení obrazu skutečnosti v její rozmanitosti nemohli tvůrci opomenout ani život studentů vysokých škol. Václav Gajer natočil v roce 1956 *Vinu Vladimíra Olmera*, jejíž titulní hrdina, posluchač lékařské fakulty, nasává namísto nových znalostí alkohol. Za vzor hodný následování nelze označit ani protagonistu o rok novějšího *Snadného života* od Miloše Makovce.

Vysokoškolák Boris Trojan (Jiří Papež) se vyhýbá povinnostem a hledá vždy tu nejsnazší cestu, jak proplout životem. Nejdříve lže „jen“ o svém zdravotním stavu, aby se vyhnul účasti na přednáškách, poté při zkoušce na Filozofické fakultě oklame profesora. Cizí objev vydává za svůj vlastní. Anglické knihy o indické hudbě se posléze rozhodne využít také při psaní diplomové práce. Čestný není ani vůči svému kamarádovi Petrovi (Ivo Palec), kterému přebere jeho lásku Janu (Alena Martinovská). Borisův zájem o dívku ochabuje poté, co si uvědomí, že mu ke kariéernímu vzestupu lépe „poslouží“ Dáša (Soňa Danielová). Umí si věci zkrátka zařídit tak, že za něj namáhavou práci, ať jde o drhnutí podlahy nebo získávání akademického titulu, vždy odvádějí druzí.

Boris je typem sobeckého a bezohledného kariéristy, který ve druhých vidí jen příležitost k vlastnímu obohacení. Jde o jednoznačně a nenapravitelně špatnou postavu, jejíž amorální chování ovšem film neodůvodňuje například třídním původem či neochotou vzdát se měšťácké ideologie ve prospěch socialistického společenského řádu. Borisova zkaženost provokuje právě tím, že postrádá ideologický podtext, jak se ve filmech naplňujících požadavky sorely očekávalo. Náprava takového člověka tudíž mohla být prezentována jako úspěch socialismu.

Nepoctivý student v Makovcově filmu oproti tomu podvádí zkrátka proto, že může a chce. Proměnou k lepšímu neprojde, nezmoudří a nezjistí, že by měl sledovat zájmy kolektivu, ne výhradně své vlastní. Film končí těsně před tím, než je Boris ze závažné lži usvědčen vedením školy. Naposledy jej provokativně vidíme, jak s blaženým výrazem na tváři vykračuje směrem k budově Filozofické fakulty. Jakkoli mu podvod u profesora zřejmě nakonec neprojde a jeho akademická kariéra skončí ostudou, závěr filmu nelze označit za mravoučný. Šlo také o častou výtku dobových recenzentů. Podle nich *Snadný život* nenaplnil požadavek výchovného filmu pro mládež.

Předpokládalo se, že film, zvláště pak film pro publikum, jehož hodnotová orientace je stále ve vývoji, bude jednoznačně deklarovat svůj morální postoj, že divákům vysvětlí, co je správné a co špatné. *Snadný život* autenticky vykresluje prostředí a postavy, ale soudy již nevynáší, nevede hlavního hrdinu k „poznání, že poctivá práce [...] se mnohem víc vyplácí než švindlování“.[1] Proto byl kritizován jako bezzásadové dílo, kterému chybí názor.[2] Jeho uvádění s krátkým předfilmem *Jan Amos Komenský* (1957) dojem zřejmě spravit nedokázalo. Doboví filmoví publicisté zjevně nesdíleli odpor filmařů proti konvenci polopatického vysvětlování a doříkávání a nebyli připraveni na film, který divákovi dává volnost v tom, jak se vůči Borisově nepoctivosti postaví.

Nedrží-li se *Snadný život* očekávaných schémat, jde jistě také o zásluhu debutující scenáristky Mileny Tobolové (pozdější Mileny Jelinek), která se na FAMU, kde v druhé půli padesátých let studovala dramaturgii, pohybovala mezi lidmi jako Ivan Passer, Miloš Forman nebo Milan Kundera. Stejně jako oni neuvažovala v zavedených kategoriích, ale snažila se je překonávat. Víc než život, jaký by dle představ komunistických funkcionářů být měl, ji zajímal život, jaký skutečně byl. Krom toho, že studovala FAMU, byla Tobolová rok posluchačkou filologie na Filozofické fakultě.

Zejména z těchto zkušeností čerpala při psaní povídky, která se již v roce 1954 stala základem scénáře.

Scénář o vzestupu mladého prospěcháře autorka přihlásila do soutěže filmové fakulty o nejlepší látku ze současnosti. Obdržela za něj druhou cenu. První nebyla udělena. O námět se začala zajímat barrandovská tvůrčí skupina Feix–Daniel a zadala jej Tobolové k přepracování. Spolupráce na nové verzi scénáře se ujal dramaturg a scenárista uvedené tvůrčí skupiny Jiří Brdečka. Po půl roce společné práce měli scénář hotový. V září 1956 prošel konečným schvalovacím řízením a začalo se s přípravnými pracemi.

Původní fabule zůstala zachována, ústředním tématem byla nadále nepoctivost v životě a práci. Režisér Miloš Makovec ovšem v konečné verzi technického scénáře omezil scény zachycující atmosféru a způsob studentského života, aby do popředí zřetelněji vystoupila ústřední dějová linie. Pravdivé vykreslení vysokoškolského prostředí, podpořené natáčením přímo v prostorách pražské Filozofické fakulty, jejím okolí (schody Rudolfiny) a jiných lokacích spjatých se studentským životem (menza, kolej), přesto vyvolává dojem, že sledujeme přímého předchůdce nové vlny.

Postupům režisérů nové vlny odpovídá také casting. Do většiny rolí byli obsazeni mladí neokoukaní herci. Jiří Papež tehdy hrál v Oblastním divadle v Hradci Králové, Alena Martinovská byla členkou baletu Národního divadla v Praze, Soňa Danielová se sice dříve objevila v Radokově *Daleké cestě* (1948), ale jejím hlavním působištěm bylo libeňské Divadlo S. K. Neumanna. Ani Vladimír Menšík v roli mazáka Saxona ještě nepatřil ke známým hereckým osobnostem. Také kompars a většinu epizodních rolí ztvárnili posluchači a posluchačky uměleckých škol.

Sehraní mladí herci podávají přirozené výkony, jejich drzé vtipkování o ruštině coby „druhé mateřštině“ je nenucené a společně s dynamickou režii filmu dodává stejnou uvolněnost, jakou se vyznačují Borisovy milostné vztahy. „Jmenuje se Dáša a víc vlastně o ní nevím“, prohlašuje bez náznaku studu o dívce, kterou čerstvě potkal a kterou jako kdyby z hlavy vytěsnil jen o pár okamžiků později, kdy je představen Janě. Lásku na celý život později slíbí oběma. Intenzita jeho (předstíraných) citů se přitom odvíjí od toho, co může ze vztahu vytěžit. Ať už jde o Janin podnájem, nebo vliv Dášina otce.

Proti hrdinovi razícímu egoistické heslo „člověk si musí umět pomoci“ scénář sice pro kontrast staví plejádu poctivých a navzájem s velkým nasazením kooperujících vedlejších postav, ale jejich nadšení pro společnou věc Makovec nerámuje s vážností někdejších budovatelských agitek. Takřka muzikálově rytmizovaná scéna kolektivního úklidu bývalého výčepu, vyznívá pro svou vyumělkovanost, nezapadající do civilního pojetí zbytku filmu, naopak jako výsměch nucenému optimismu, s nímž byly brigády socialistické práce zpravidla prezentovány.

Dlouhá sekvence, představující vzhledem k její kompoziční nemotivovanosti zřejmě pozůstatek ranější verze scénáře, vrcholí bujarou oslavou. Celá místnost povykuje a divoce tančí do rytmu písně *Dáme si do bytu*, která se pro svůj chuligánský náboj a rokenrolový zvuk stala obětí cenzury. *Snadný život* tak sice vznikl zásluhou liberálnějších výrobních podmínek, ale na hudebníka bubnujícího šlehačímí metličkami do ešusů ani na Vladimíra Menšíka, který se šátkem na hlavě doprovází vlastní hru na klarinet něčím na způsob břišního tance, československá společnost ještě připravena nebyla.

O pár let později se scény prostoupené podobnou svobodomyšlností stanou natolik samozřejmými, že budou znepokojovali málokoho. Ve své době ostře napadaný *Snadný život* byl nicméně filmem, který předběhl svou dobu. Jako jeden z prvních nevyprávěl o mladých lidech socialistického Československa pohledem dospělých, ale víceméně tak, jak se sami vnímali a jak opravdu žili.

<https://youtu.be/H5AvqTLoORo>

Snadný život (Československo 1957), režie: Miloš Makovec, scénář: Milena Tobolová, Jiří Brdečka, Miloš Makovec, kamera: Jaroslav Tuzar, hudba: Vlastimil Hála, hrají: Jiří Papež, Alena Martinovská, Soňa Danielová, Ivo Palec, Vladimír Menšík, Josef Zíma, Miloš Nedbal, Felix le Breux, Hana Houbová, a další. Filmové studio Barrandov, 77 min.

Poznámky:

[1] -lr-, Konečně film o životě našich studentů. *Kino*, 1957, č. 12 (10. 10.), s. 329.

[2] Ivan Dvořák, *Snadný život*. *Kino*, 1957, č. 24 (21. 11.), s. 383.